

АНАЛІЗ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ ЗАПАСІВ З МЕТОЮ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

© Подмешальська Ю.В., 2007

Встановлено, що розуміння сутності категорії запасів та відповідна їх класифікація є складовою ефективного управління запасами на підприємстві. Проаналізовано сутність категорії запасів з точки зору комплексного підходу, який дає змогу створити всебічне уявлення про об'єкт управління. Розглянуто характеристики запасів як облікової, логістичної, економічної, так і фінансової категорій. Введено поняття управлінської категорії запасів. Запропоновано класифікацію запасів для цілей управління.

It is installed in article that understanding of supplies category essence and their corresponding categorization are forming supplies efficient management on enterprise. The essence of supplies category with standpoint of the complex approach is analyzed. There're considered supplies characterization as account, logistic, economic and financial category for the creation of the complex presentations for integer of efficient management. The notion of management supplies category is incorporated. The supplies categorization for integer of management is offered.

Постановка проблеми

Для здійснення господарської діяльності підприємствами усіх форм власності та галузей економіки використовуються товарно-виробничі запаси, які є найбільш важливою і значною частиною активів підприємства. Вони займають особливе місце у складі майна та домінуючі позиції у структурі витрат підприємства різних галузей економіки. Товарно-виробничі запаси є складовою системою групи матеріальних ресурсів, які формують виробничі ресурси.

З переходом до ринкових умов господарювання докорінно змінюється система постачання виробничих запасів. Істотно розширюється зона вибору контрагентів ринку сировинних ресурсів. Саме тому підприємству потрібно більше уваги приділяти управлінню виробничими запасами на підприємстві, щоб зменшити витрати на постачання, зберігання запасів і загалом збільшити свій прибуток через зменшення собівартості продукції.

З позиції бізнесу під управлінням запасами розуміють діяльність, направлену на оптимізацію матеріальних і супутніх потоків для досягнення цілей підприємства з мінімальними витратами усіх ресурсів. Актуальним питанням сьогодні є впровадження ефективної системи управління в практику, що дає змогу фірмам значно скоротити усі види запасів в незавершеному виробництві, постачанні і збуті, прискорити оборотність оборотного капіталу, знизити собівартість виробництва, забезпечити якнайповніше задоволення споживачів продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання управління запасами та дослідженню сутності запасів розглядають роботи вітчизняних та зарубіжних авторів, серед яких на особливу увагу заслуговують Ф.Ф. Бутинець, Г.Г. Кірейцев, І.А. Бланк, Б. Райан, С. Брігхем. Аналіз літературних джерел показує, що з часом змінюються підходи та погляди вчених як до змісту самого поняття запасів, так і до їх класифікації.

Сьогодні актуальним є розгляд питання управління запасами у взаємозв'язку між тими стадіями господарського циклу, через які проходять запаси. Загальна ефективність управління запасами складається з ефективності управління на кожному з етапів: придбання, витрачання, реалізація. Однак питанням сутності об'єкта управління приділено недостатньо уваги з позиції його всебічного, комплексного визначення, що є важливим в умовах зміни запасів у просторі та часі.

Ефективне управління неможливе насамперед без розуміння сутності об'єкта, яким управляють. У зв'язку з цим актуальним є аналіз категорії запасів з подальшим використанням під час управління.

Постановка цілей

Мета роботи – аналіз сутності категорії запасів відповідно до цілей та завдань ефективного управління. Складання комплексного визначення цієї категорії.

Виклад основного матеріалу

Мета управління запасами – забезпечити в потрібний момент потрібну кількість матеріалів для виробництва запланованої продукції.

У визначенні завдань управління більш змістовним є підхід Ф.Ф. Бутинця [3], який вважає, що управління запасами складається із розв'язання таких завдань:

- ранжування поточних активів за критерієм ліквідності;
- оптимізація операційного циклу;
- визначення оптимального розміру поточних активів;
- встановлення оптимальної пропорції між короткотривалими та довготерміновими зобов'язаннями у фінансуванні поточних активів.

Управління запасами на підприємстві ґрунтується на трьох складових:

- 1) управлінні матеріальними запасами в частині обліку й аналізу витрат, пов'язаних з їх придбанням;
- 2) управлінні матеріальними запасами з погляду їхньої оптимальної величини;
- 3) управління матеріальними витратами як складової виробничої собівартості виробленої продукції.

Досягнення мети та виконання завдань управління запасами пов'язані із розумінням сутності об'єкта та відповідною класифікацією.

Дослідження сутності запасів показало, що запаси є багатограним, складним поняттям, тому його розгляд (аналіз) доцільно проводити з погляду комплексного підходу.

Отже, розглянемо категорію з точки зору різних напрямків:

1. Визначення запасів як облікової категорії.

Почнемо розгляд запасів як облікової категорії, тому що в питанні управління запасами важливою є облікова інформація щодо формування необхідного обсягу та складу товарно-виробничих запасів з метою забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції з одночасною мінімізацією поточних витрат з обслуговування та забезпечення ефективного контролю за її рухом.

За базове розуміння категорії запасів необхідно прийняти визначення, наведене в П(С)БО 9 “Запаси”, яке аналогічне до визначення, наведеного в МСФЗ 2 “Запаси”. Відповідно до П(С)БО 9 запаси – це активи, які: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Отже, в П(С)БО 9 та МСФЗ 2 запаси розглянуті виключно з точки зору можливості віднесення їх до активів підприємства, як категорії обліку. Проте поняття запасів, на нашу думку, ширше через те, що запаси – це передусім об'єкт управління.

Якщо звернутися до словника, то визначення, наведене у фінансово-економічному словнику А.Г. Загороднім, збігається із визначенням, наведеним в ПСБО 9.

Важливою умовою правильної організації обліку виробничих запасів є їх відповідне групування. На різних підприємствах запаси можуть мати різне призначення залежно від функції, яку вони виконують під час виробництва. Тому важливо правильно згрупувати (класифікувати) виробничі запаси на підприємстві за їх призначенням та роллю під час виробництва. На підприємствах кожна група запасів може складатися із десятків сотень назв, сортів, розмірів. Для раціонального обліку виробничих запасів, який би сприяв оперативній роботі, плануванню та бухгалтерському обліку, необхідно розробити деталізоване групування таких запасів. З цією метою на підприємствах перелік назв окремих видів запасів класифікується за визначеною ознакою. Виробничі запаси поділяються на групи, кожна група поділяється на підгрупи. У межах кожної підгрупи запаси, своєю чергою, групуються за профілем, маркою, сортом, а потім за розміром тощо.

Отже, можна зробити висновок, що необхідними умовами правильної організації обліку виробничих запасів є: чітка організація складського господарства; наявність інструкції з обліку запасів; розробка номенклатури запасів; розробка норм запасу і норм витрат запасів.

Бухгалтерський облік має забезпечити контроль за залишками, надходженням і витратами виробничих запасів на складі, що є важливою умовою для забезпечення збереження власності підприємства. Документальне оформлення надходження, наявності і витрачання матеріальних ресурсів є доволі відповідальним процесом, який повинен забезпечити необхідну інформацію як для обліку, так і для контролю та оперативного управління рухом матеріальних цінностей. Складський облік запасів є важливим чинником контролю за зберіганням виробничих запасів підприємства. Для забезпечення вірогідності даних складського обліку необхідний систематичний контроль працівниками бухгалтерії за його веденням. Інвентаризація матеріальних цінностей є одним із радикальних засобів контролю за збереженням оборотних активів і роботою матеріально відповідальних осіб.

Управління запасами здійснюється на основі інформації про кількість ресурсів у натуральних одиницях виміру. Джерелами даних для управління запасами виступають дані аналітичних рахунків, які відкриваються до рахунків класу 2 “Запаси” Плану рахунків бухгалтерського обліку.

Ф.Ф. Бутинець вважає, що застосування терміна “матеріально-виробничі запаси” пов’язано з певними суперечностями, адже матеріальні запаси є не тільки предмети праці, але й засоби праці. Це поняття є ширшим, тому що охоплює усі активи, що мають матеріальну форму і застосовуються у виробничому процесі. Термін “товарно-виробничі запаси” найбільшою мірою відображає характерні властивості речових елементів виробництва, основне призначення яких – обробка в процесі виробництва, формування основних виробів, при цьому враховується можливість перебування їх у складі резервів, у вигляді виробничих запасів або готових виробів (товарів), що перебувають на складах.

2. Визначення запасів як логістичної категорії.

Так, з погляду логістичного підходу запаси можна визначити як матеріальний потік, що, з одного боку, постійно змінюється протягом часу, а з другого, – його можна розглядати як певну умовну константу. Однак таке тлумачення вимагає уточнення та конкретизації відповідно до задач тієї області, в якій буде використовуватися. Так, щодо задач управління, то таке уточнення можна зробити на підставі деталізації параметрів матеріального потоку відповідно до окремих стадій управління.

У термінологічному логістичному словнику матеріальні запаси (inventory) визначені як “ті, що знаходяться на різних стадіях виробництва продукції виробничо-технічного призначення, вироби народного споживання та інші товари, що очікують вступу в процес внутрішнього споживання або споживання виробничого”. Розповсюдженим у вітчизняній літературі є визначення матеріального потоку (Material flow) як “продукції, яка розглядається під час застосування до неї різних логістичних операцій та віднесеної до часового інтервалу”. Аналізуючи це визначення, передусім потрібно відмітити, що термін “продукція” трактується по-різному, наприклад, як “товарно-матеріальні цінності”, “матеріальні ресурси”, “засоби виробництва та предмети споживання” тощо. На нашу думку, найбільш конструктивним підходом є тлумачення слова “продукція” залежно від її положення в просторі у конкретному місці логістичного ланцюга. У цьому розумінні можна виділити матеріальні ресурси (Material resources або Raw materials), незавершене виробництво (Work-in-process) та готову продукцію (Finished goods). Однак таке групування у певному значенні умовне. Обґрунтуємо це положення. Так, наприклад, сировина, напівфабрикати можуть бути готовою продукцією та, своєю чергою, готова продукція може бути матеріальними ресурсами для інших товаровиробників залежно від умов виробництва, обігу та місця продукції в логістичній системі. Особливим видом матеріальних ресурсів є тара та упакування, які відіграють важливу роль в процесах фізичного розподілу товарів.

Очевидно, що формою існування матеріальних потоків повинен бути рух конкретних видів продукції в процесах закупівель, виробництва та збуту. Враховуючи це, матеріальний потік можна визначити як матеріальні ресурси, незавершене виробництво та готова продукція, які знаходяться у стані руху та до яких застосовуються логістичні активності, пов’язані з фізичним переміщенням у просторі. Якщо продукція не знаходиться в стані руху, то вона переходить в запас. В такий спосіб матеріальний потік, що розглядається у певному перетині, є запасом матеріальних ресурсів, незавершеного виробництва та готової продукції.

Анікін Б.А [2] подає таке визначення запасів для цілей логістики: “...запаси відносяться до об’єктів, які потребують значних вкладень і тому являють собою один з факторів, які визначають

політику підприємства” та впливають на рівень логістичного обслуговування загалом. Товарно-матеріальні запаси завжди розглядаються як фактор, який забезпечує безпеку матеріально-технічного постачання, його гнучке функціонування, та є свого роду “страховкою”. Предметом вивчення є не самі матеріальні ресурси як такі, а їхній рух у просторі. Запас – це форма існування матеріального потоку. Особливістю логістики є вивчення запасу як об’єкта, що постійно змінюється в часі. Класифікація запасів необхідна для розв’язання, принаймні двох задач:

- 1) конкретизації об’єкта вивчення в рамках заданого матеріального потоку;
- 2) керування запасами в рамках заданої логістичної системи.

Критеріями класифікації можуть стати два параметри, що визначають поняття руху. Це – простір і час. Параметр кількості запасу невіддільний від параметра часу. Параметр якості запасу пов’язаний з конкретною потребою і не приводить до виділення видів запасів.

Сергєєв В.І. [4] дає таке визначення: “Запаси сировини, матеріалів, комплектуючих і готової продукції являють собою матеріальні цінності, що очікують виробничого чи особистого споживання”. На основі цього визначення можна зробити такий висновок:

1. Не існує принципового розходження в процесі роботи з запасами продуктів різного виду (сировина, матеріали, які комплектують, і готова продукція), тому що єдина функція запасу – забезпечення потреби.

2. Визначальним для розміру запасу є характер споживання запасу продукту цього виду.

3. Вид запасу залежить від потреби, що задовольняє запас.

Перший висновок пов’язаний із критерієм класифікації за місцем перебування запасу.

Другий висновок пов’язаний із критерієм класифікації за часом, що дає змогу виділити різні види запасів залежно від їхньої величини.

Третій висновок дає змогу додати ще один критерій класифікації – це функція запасу.

Сукупні запаси виробництва поділяються на два види: виробничі і товарні

До товарно-матеріальних запасів належать сировинні матеріали (у тому числі комплектуючі вироби і паливо); товари, що знаходяться на стадії виготовлення; готова продукція. Залежно від цільового призначення вони поділяються на такі категорії: технологічні (перехідні) запаси, поточні (циклічні) запаси, резервні (страхові, чи “буферні”) запаси; “запаси для компенсації випадкових коливань попиту”.

Також запаси можна визначити як продукцію, яка не знаходиться у стані руху. Отже, матеріальний потік, який розглядається у певному перетині, є запасом матеріальних ресурсів, незавершеного виробництва та готової продукції.

3. Визначення запасів як ринкової категорії.

Дуже цікавим є розгляд запасів як ринкової категорії. Матеріальні ресурси та готова продукція в такому розумінні є товаром. За визначенням Ф. Котлера, “...товар – все те, що може задовольнити потребу та пропонується ринку з метою залучення уваги, придбання, використання або споживання. Це можуть бути фізичні об’єкти, послуги, особи, місця, організації та ідеї”. На нашу думку, для цілей управління більш важливим є визначення Ф. Котлера “...товарної одиниці як уособленої цілісності, яка характеризується поняттями величини, ціни, зовнішнього вигляду та іншими атрибутами”.

Ефективне управління запасами неможливе без розробки на підприємстві маркетингової стратегії, яка, своєю чергою, залежить від виду продукції, що виробляється. У той самий час для забезпечення виробництва підприємство повинно закуповувати засоби виробництва, які традиційно прийнято розділяти на засоби праці та предмети праці. Засоби праці та предмети праці є об’єктами управління. Якщо засоби праці є об’єктом інвестиційного менеджменту, то предмети праці є об’єктом управління закупівлями, але товаром постачальника.

4. Визначення запасів як економічної категорії.

З економічного погляду запаси розглядаються як оборотні засоби. Оборотними називаються засоби виробництва, що беруть участь в одному виробничому циклі та переносять свою вартість на вартість готової продукції одразу й повністю, змінюючи при цьому свою речову форму. Запаси з економічної точки зору розглядають, як об’єкти, що беруть участь у господарському кругообігу. Найдетальніша класифікація запасів за економічним змістом наведена у [5].

Усі оборотні засоби підприємства класифікуються за трьома основними принципами: за місцем та роллю під час виробництва; за джерелами утворення; за способами планування або нормування.

5. Запаси як фінансова категорія.

Якщо запаси розглядати як фінансову категорію, то запаси належать до об'єктів, підтримка необхідної величини яких потребує значних грошових вкладень, і тому являють собою один з чинників, які визначають економічну політику підприємства та впливають на рівень управління загалом. Оборотний капітал – це активи підприємства, поновлювані з визначеною регулярністю для забезпечення поточної діяльності, вкладення в які, як мінімум, однократно обертаються протягом року чи одного виробничого циклу. Ковальов В.В. [1] вважає, що використання терміна “капітал” для характеристики активів має досить серйозне обґрунтування – у більшому ступені підкреслюється фінансова природа об'єкта уваги фінансового менеджера. Дійсно, коли говориться про керування оборотним капіталом, фінансового менеджера цікавить не предметно-речовинна природа оборотних активів, а величина коштів, вкладених у ці активи.

Оборотний капітал і політика у відношенні керування цими активами важливі насамперед з позиції забезпечення безперервності й ефективності поточної діяльності підприємства. Керування чистим оборотним капіталом має на увазі оптимізацію його величини, структури і значень його компонентів. Однією з основних складових оборотного капіталу є виробничі запаси підприємства, що, своєю чергою, містять у собі: сировину і матеріали, незавершене виробництво, готову продукцію та інші запаси. Тому що підприємство вкладає свої кошти в утворення запасів, то витрати на збереження запасів пов'язані не тільки зі складськими витратами, але й з ризиком псування, й зі старінням товарів, тобто з нормою прибутку, що могла бути отримана в результаті інших інвестиційних можливостей з еквівалентним ступенем ризику. Завдання фінансового менеджера – виявити результат і витрати, пов'язані зі збереженням запасів, і підвести розумний баланс.

Результати аналізу сутності категорії запасів показано на рисунку.

З урахуванням вищезазначеного запропоновано таку класифікацію запасів для цілей управління за такими ознаками:

- за місцем запасів в господарсько-операційному циклі та їх видів;
- за відношенням до базових складових господарсько-операційного циклу;
- за відношенням до комплексних складових господарсько-операційного циклу;
- за функціональним призначенням;
- за відношенням до посередників господарсько-операційного циклу.

Висновки

Підприємство під час своєї діяльності послідовно та постійно розв'язує завдання, пов'язані з виконанням його основних функцій:

- 1) закуповує запаси – функція постачання;
- 2) виробляє їх якісне перетворення – виробнича функція;
- 3) продає товар – функція збуту.

Комплексне визначення категорії запасів

Здійснення цих функцій у взаємозв'язку підпорядковане виконанню загальної мети управління запасами. Кожна із перелічених сфер діяльності підприємства та відповідно й зміст категорії запасів достатньо вивчені, новизна ж комплексного підходу щодо визначення категорії

запасів полягає у створенні всебічного уявлення про об'єкт управління, що дасть змогу підвищити ефективність управління.

У роботі встановлено, що зміст категорії “запаси” може змінюватися відповідно до завдань тієї області, в якій використовується. Аналіз показав, що запаси – це складна категорія, центральною ознакою якої для цілей управління є розуміння запасів як величини грошових коштів, вкладених в ці активи. Але для управління запасами як у ланцюзі “постачання – виробництво”, так і на інших стадіях господарського циклу такого визначення недостатньо.

Отже, характеристика запасів як управлінської категорії наступна:

1. Запаси є частиною безперервного потоку господарських операцій.
2. Запаси характеризуються не тільки обсягом і структурою, але й ліквідністю.
3. Запаси – це активи, а активи – це те, що приносить користь підприємству.
4. Запаси – це кошти, які б могли бути використані на інші потреби.
5. Запаси – це продукція, яка не знаходиться у стані руху.
6. Запаси – це матеріальний потік, що, з одного боку, постійно змінюється протягом часу, а з другого, – його можна розглядати як певну умовну константу.
7. Запаси – це складова оборотного капіталу.
8. Запаси – це уособлена цілісність, яка характеризується поняттям величини, ціни, зовнішнього вигляду та іншими атрибутами.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження планується робити у напрямку розробки критеріїв оцінки продуктивності та ефективності системи управління запасами на підприємстві з їх використанням у практичній діяльності.

1. Ковалев В.В. *Введение в финансовый менеджмент*. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 768 с. 2. *Логистика: Учебник / Под ред. Б.А. Аникина*. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 352 с. 3. *Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: Навч. посібник для студентів спец. 7.050106 “Облік і аудит” / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця, к.е.н., доц. М.М. Шигун*. – Житомир: ЖДТУ, 2004. – 352 с. 4. *Сергеев В.И. Логистика в бизнесе: Учебник*. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 608 с. (Серия “Высшее образование”). 5. *Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: Підручник*. – К.: Алеута, 2006. – 1080 с.

УДК 330.341

К.В. Пустиніна

Одеський національний політехнічний університет

ПРОЕКТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ЯК ОДНА З ЕФЕКТИВНИХ ФОРМ ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

© Пустиніна К.В., 2007

Розглянуто проблему вибору підприємством оптимальних та найбільш ефективних схем фінансування інноваційної діяльності з метою успішної комерціалізації інновацій. Детально розглянуто механізм проектного фінансування, описано відмінності та переваги перед іншими механізмами та формами фінансування інноваційних проектів.

This article is devoted to the problem of the choice by enterprise of the most optimal and efficient schemes of financing innovation activity for successful innovation commercialization. There is the mechanism of project financing examined in details, differences and advantages over other mechanisms and forms of financing innovation projects described in this clause.